

Πρόλογος επιμελητών

Είναι πολλαπλά διαπιστωμένες οι πολύπλευρες και μακροχρόνιες συνέπειες της κακοποίησης των παιδιών, καθώς και η αναγκαιότητα ανάπτυξης διεπιστημονικού τύπου στρατηγικών για την αντιμετώπισή της. Σημαντικότερο πεδίο δράσης αποτελεί η πρόληψη, η οποία οφείλει να βασίζεται στην αντιμετώπιση του κύκλου βίας που συντηρεί το φαινόμενο αυτό. Για παράδειγμα, η διδασκαλία των δικαιωμάτων στα παιδιά, καθώς και των τρόπων προστασίας τους μάλλον θα πρέπει να γίνουν μέρος των προγραμμάτων σπουδών από μικρή ηλικία. Εξίσου σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση είναι η εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών που έχουν άμεση επαφή με τα παιδιά. Επαγγέλματα όπως εκπαιδευτικοί, γιατροί, νοσηλεύτες, αστυνομικοί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, εισαγγελείς, εγκληματολόγοι έχουν συχνή επαφή με παιδιά και θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένοι, ώστε να ανιχνεύουν και να αντιμετωπίζουν έγκαιρα την παιδική κακοποίηση.

Μια ευρεία στρατηγική για την πρόληψη της παιδικής κακοποίησης περιλαμβάνει παρεμβάσεις σε όλα τα επίπεδα. Αυτά αφορούν μια σειρά παραγόντων κινδύνου ή πολιτισμικών προτύπων που συνεισφέρουν στην παιδική κακοποίηση. Η υποστήριξη των οικογενειών μέσω επισκέψεων στο σπίτι, καθώς και τα εκπαιδευτικά προγράμματα για γονείς είναι οι στρατηγικές πρόληψης με τις περισσότερες ενδείξεις αποτελεσματικότητας. Τα προγράμματα πρόληψης θα πρέπει να δίνουν προτεραιότητα σε υποομάδες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο κακοποίησης. Αυτό θα εξασφαλίσει στις πηγές την πλήρη επικέντρωσή τους στην επαρκή στήριξη των δράσεων πρόληψης, όπως εξάλλου φαίνεται από τα αποτελέσματα των ερευνών σε παρόμοιες παρεμβάσεις.

Οι υπηρεσίες που παρέχουν φροντίδα και υποστήριξη σε κακοποιημένα παιδιά και τις οικογένειές τους θα πρέπει να ενισχύονται σταθερά. Καλά εκπαιδευμένοι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά μπορεί να απο-

τελούν ανεκτίμητο υλικό για τον εντοπισμό της παιδικής κακοποίησης, ενώ πρωτόκολλα για την παροχή υπηρεσιών θα βοηθήσουν ώστε να τυποποιηθούν τη φροντίδα και να βελτιώσουν την ποιότητά της. Η περίθαλψη υγείας για κακοποιημένα παιδιά θα πρέπει να περιλαμβάνει την τεκμηρίωση κακώσεων, τη νομική εκτίμηση και την ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Οι υπηρεσίες παιδικής προστασίας θα πρέπει να περιλαμβάνουν τη συντονισμένη διαχείριση της υπόθεσης, τη νομική διαχείριση με μαρτυρίες παιδιών, την παρέμβαση κοινωνικών υπηρεσιών στις οικογένειες, καθώς και την εναλλακτική μεταστέγηση του παιδιού.

Από την έρευνα προκύπτουν αρκετές αρχές για εφαρμογή, που περιλαμβάνουν τις ακόλουθες:

- Τακτικές, σχέδια, προγράμματα και υπηρεσίες θα πρέπει να βασίζονται σε επιστημονικά στοιχεία, τόσο από τις τοπικές όσο και από τις διεθνείς μελέτες, σχετικά με το μέγεθος, τις συνέπειες, τις αιτίες και τη δυνατότητα πρόληψης της παιδικής κακοποίησης, καθώς και την αποτελεσματικότητα των ποικίλων παρεμβάσεων. Όπου δεν υπάρχει κανένα στοιχείο ή τα στοιχεία είναι ασαφή, θα πρέπει να διεξαχθεί νέα μελέτη βασισμένη στο υπάρχον θεωρητικό υπόβαθρο.
- Οι παρεμβάσεις θα πρέπει να σχεδιάζονται και να ενσωματώνονται κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να μπορούν να εκτιμώνται για την αποτελεσματικότητά τους και να ελέγχονται για την πρόοδο στην πρόληψη της παιδικής κακοποίησης.
- Όταν είναι δυνατόν, η παρακολούθηση της παιδικής κακοποίησης, τα προγράμματα πρόληψης και οι υπηρεσίες φροντίδας για τα παιδιά και τις οικογένειες θα πρέπει να ενσωματώνονται στις υπάρχουσες υπηρεσίες και τα συστήματα.

Ενώ είναι απαραίτητη μία προσέγγιση που να βασίζεται σε ενδείξεις και να ενσωματώνει πληροφορίες από την πρόληψη και τις υπηρεσίες φροντίδας, αυτό μπορεί να μην αποδεικνύεται αρκετό. Για να δημιουργηθεί μια οργανωμένη και αποτελεσματική αντιμετώπιση της παιδικής κακοποίησης, η οποία θα είναι επαρκής και μακροχρόνια, θα πρέπει οι βασικές μονάδες να μπορούν να λειτουργούν αυτόνομα ως μέρος ενός μοναδικού συστήματος. Η δουλειά των διαφορετικών εμπλεκόμενων τομέων, ομάδων και ατόμων θα πρέπει να γίνει με τέτοιον τρόπο, ώστε να περιορίζεται η αλ-

ληλοκάλυψη και να μεγιστοποιείται η αποτελεσματικότητα. Οι ακόλουθες αρχές θεωρούμε ότι μπορεί να βοηθήσουν και να εξασφαλίσουν ότι μια συστηματική αντιμετώπιση σχεδιάζεται και εφαρμόζεται αποτελεσματικά:

- Μια συστηματική αντιμετώπιση θα λειτουργήσει καλύτερα, όταν αφορά πολλούς τομείς και είναι συντονισμένη χρησιμοποιώντας επίσημους μηχανισμούς, όπως ένα διεθνές σχέδιο δράσης ή η διεθνής πολιτική.
- Οι ρόλοι των διαφορετικών τομέων που εμπλέκονται στην παρεμπόδιση της παιδικής κακοποίησης θα πρέπει να καθορίζονται σαφώς, σύμφωνα με την ικανότητα του κάθε τομέα στα εξής:
 - Στη συλλογή στοιχείων και τη διεξαγωγή έρευνας.
 - Στην επίδραση σε μία ή περισσότερες από τις αιτίες ή τους παράγοντες κινδύνου που αποτελούν τη βασική εξήγηση της παιδικής κακοποίησης.
 - Στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας στα παιδιά και τις οικογένειες.
- Μια συστηματική αντιμετώπιση θα πρέπει να διασαφηνίζει ποιοι τομείς είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή και την παρακολούθηση των συστημάτων πληροφόρησης της παιδικής κακοποίησης. Δεν επαρκεί όμως απλά η αναγνώριση των καθηκόντων των ποικίλων τομέων και επιτροπών.
- Η υπευθυνότητα για την οργάνωση, τη διεξαγωγή και την παρακολούθηση προγραμμάτων αποτροπής της παιδικής κακοποίησης θα πρέπει σαφώς να ανατίθεται σε ειδικό κρατικό τμήμα.
- Ο σχεδιασμός πλάνων, οι πολιτικές, τα προγράμματα και οι υπηρεσίες θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τη διαφορετική ευαλωτότητα των κοριτσιών και των αγοριών στις διάφορες μορφές κακοποίησης. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ανάγκες των ειδικά ευαίσθητων και περιθωριακών παιδιών – περιλαμβάνοντας παιδιά με αναπηρίες, παιδιά προσφύγων, παιδιά προσβεβλημένα από AIDS και παιδιά από εθνικές μειονότητες.

Όλα τα αποτελέσματα των προσπαθειών αλλά και οι ανάλογοι προβληματισμοί στο πεδίο της κακοποίησης παιδιού και εφήβου αναλύονται στο βιβλίο αυτό από επιστήμονες προερχόμενους απ' όλους τους σχετικούς χώρους. Το παρόν βιβλίο, προϊόν συμμετοχής και αλληλεπίδρασης των επισημόνων που συμμετείχαν στο 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής

Εταιρίας Μελέτης και Πρόληψης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, 2008 (www.obrela.gr), πιστεύουμε ότι θα αποτελέσει σημαντικό βοήθημα στην προσπάθεια έγκαιρης ανίχνευσης και αντιμετώπισης περιστατικών κακοποίησης παιδιών ή εφήβων, αλλά και χρήσιμο οδηγό ανάπτυξης πολιτικών και στρατηγικών αντιμετώπισης και πρόληψης του φαινομένου.

Ορέστης Γιωτάκος, Ψυχίατρος
Μαρία Τσιλιάκου, Νομικός
Άρτεμις Τσίτσικα, Παιδιάτρος

Πρόλογος

Παρά τα θυλούμενα μετά κομψασμού από την κοινωνία των ενηλίκων περί δήθεν «παιδοκεντρικής» προσέγγισης στα βιολογικά, ψυχοκοινωνικά και βιολογικά προβλήματα του παιδιού, η ιστορία της παιδικής ηλικίας είναι γεμάτη βία, πόνο, εκμετάλλευση και εκμηδενισμό των παιδιών από τους μεγάλους.

Εκατομμύρια χρόνια τώρα διατηρούνται, σε πείσμα της δαρβινικής μετεξέλιξης, τα σπέρματα των πρωτόγονων ενστίκτων της επικράτησης του ισχυροτέρου, και η φυσική αδυναμία του παιδιού το καθιστά εύκολο στόχο των «ισχυρών» ενηλίκων.

Έτσι, το φαινόμενο της κακοποίησης διαπερνά και τέμνει την κοινωνική διαστρωμάτωση χωρίς διακρίσεις και μεταφέρεται από γενιά σε γενιά, αφού το κακοποιημένο παιδί –ενήλικας αργότερα– έχει μάθει να διαχειρίζεται τις διαπροσωπικές του σχέσεις μόνο με βιαιότητα.

Παρά το γεγονός ότι στις μέρες μας η αριθμητική αύξηση των περιπτώσεων κακοποίησης και παραμέλησης αποδίδεται στην αφύπνιση της δημόσιας συνείδησης και στη μεγαλύτερη ευκολία με την οποία δηλώνονται τα γεγονότα, φαίνεται ότι η αύξηση αυτή δεν είναι μόνο πλασματική. Είναι πραγματική!

Κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί ότι αφενός η ζωή μας, με τους γρήγορους και απάνθρωπους ρυθμούς της, που αποδέχεται μόνο την επιτυχία και μάλιστα αυτήν που εκφράζεται με οικονομική ευμάρεια, και αφετέρου η εκβιομηχάνιση της εποχής μας, που συντηρεί την ανεργία και τη φτώχεια, ιδιαίτερα των γυναικών, συμβάλλουν στην αύξηση των κρουσμάτων.

Οι τάσεις εξάλλου διαγράφονται ανοδικές όσο η εξάρτηση από τα ναρκωτικά και το οινόπνευμα πληθαίνει, η υποστηρικτική μεγάλη οικογένεια μικραίνει και οι δεσμοί της χαλαρώνουν, η βία ανεξέλεγκτα μπαίνει στα σπίτια μας με την τηλεόραση, η επιθετικότητα στις γειτονιές γίνεται επιδημική και η διεθνής κοινότητα συμπεριφέρεται ανάλγητα στα θύματα της δικής της βιαιοπραγίας.

Διαχρονικά επίκαιρο, λοιπόν, το πολυσυλλεκτικό βιβλίο για την «Κακοποίηση Παιδιού και Εφήβου», που έχει γραφεί από επιστήμονες πολλών ειδικοτήτων, διότι διεπιστημονικά προσεγγίζεται και το πρόβλημα.

Στις τέσσερις βασικές ενότητες του, που είναι: «Μορφές κακοποίησης», «Κακοποίηση σε ειδικούς πληθυσμούς», «Επιπτώσεις, ανίχνευση και αντιμετώπιση» και «Πολιτικές πρόληψης», σκιαγραφείται με επάρκεια, σαφήνεια και ενάργεια ο ρόλος όλων εκείνων που συμμετέχουν στη φροντίδα της οικογένειας και του παιδιού και αναδεικνύουν τον συντονιστικό ρόλο του παιδιάτρου, που είναι ο πρώτος αποδέκτης των «σημείων κινδύνου».

Πρόκειται για μια εξαιρετική και επαινετή προσπάθεια που σφραγίστηκε, είμαι σίγουρη, από πολύ πόνο, πλην του μόχθου, μια και η κακοποίηση ενός παιδιού μέσα στο ίδιο του το σπίτι από ανθρώπους που υποτίθεται ότι τάχθηκαν να το στηρίζουν και να το προστατεύουν πληγώνει λογική και αισθήματα μέχρις αγανάκτησης.

Οι συγγραφείς ωστόσο πείθουν ότι η προσέγγιση αυτής της σύγκρουσης –όπου δεν υπάρχουν «θύτες» και «θύματα» αλλά μόνο «θύματα»– γίνεται πάντοτε με γνώμονα το πραγματικό συμφέρον του παιδιού-εφήβου και όχι την τιμωρία του δράστη.

Το βιβλίο αυτό θα αποδειχθεί απαραίτητο βοήθημα όχι μόνο για επαγγελματίες υγείας αλλά και για όλους όσοι έχουν, έστω και οριακά, επαφή με το μέγιστο αυτό ιατροκοινωνικό, ηθικό και νομικό πρόβλημα.

Χρύσα Τζουμάκα-Μπακούλα
Καθηγήτρια Παιδιατρικής Πανεπιστημίου Αθηνών